

Nová civilizace

V nakladatelství Dokořán vyšla na podzim útlá kniha známých amerických futurologů, manželů Alvina a Heidi Tofflerových Nová civilizace. Nese podtitul Třetí vlna a její důsledky a představuje jakousi syntézu z jejich předchozích děl. Většina kapitol je v upravené podobě převzata z knih Třetí vlna (1980), Přesun moci (1990) a Válka a antiválka (1993). Tento výběr poskytuje možnost seznámit se v průřezu s nejdůležitějšími myšlenkami autorského páru.

Předpovídání budoucnosti nepatří v ČR už dlouho k populárním činnostem. Možná i proto měli Tofflerovi u nás dosud smůlu, přestože jejich díla se ve své době světově proslavila. Se značným zpožděním zde byla vydána pouze jejich starší práce z roku 1970 Šok z budoucnosti (nakl. Práce, 1992). Naštěstí autoři nejsou věrozvěsti "Světlych zítřků", a tak si lze jejich knihu přečíst bez obav. Nedodávají zaručené recepty, všímají si dominantních civilizačních trendů současnosti a vyvozují z nich určité závěry. Nemusíme s nimi ve všem souhlasit, povaha jejich argumentů je však taková, že je nelze lehce smést ze stolu bez vážnějšího zamyšlení.

Autoři vycházejí ve svých civilizačních prognózách z předpokladu, že základním hnacím motorem lidských dějin je technologický pokrok, který přichází na svět v jakýchsi vlnách. Za první velkou vlnu, která zásadně ovlivnila sociální život člověka, považují rozvoj zemědělství, jehož počátky je možno sledovat zhruba od doby před deseti tisíci lety. Zemědělství přineslo lidem usedlý způsob života, rozšiřovala se sídla a pozvolna stoupal počet obyvatel. S rostoucí plochou obdělávané půdy se zemědělská kultura postupně rozšiřovala po planetě a pomalu vytěsňovala dřívější sběrače, lovce a pastevce. Tato civilizační proměna nebyla v celosvětovém měřítku ještě ukončena, když na konci 17. století vypukla v Evropě "průmyslová revoluce" a nastartovala další cyklus změn, které postupovaly mnohem rychleji než předchozí. Druhá vlna ovládla nejprve Evropu a Severní Ameriku, kde dala ve druhé polovině 20. století vzniknout tzv. "masové společnosti". Na rozdíl od již ukončené první vlny, její působení ještě není zcela vyčerpáno. Můžeme ji dosud sledovat v některých rychle se industrializujících zemích třetího světa. Na konci 20. století se však již hlásí o hlavní slovo vlna třetí - informační revoluce, jejíž priority již nejsou založeny na průmyslové velkovýrobě, ale především na znalostech a informacích. Šíří se ještě rychleji než industrializace a svými důsledky zasahuje celou společnost, od rodiny přes ekonomiku až po politický systém. Její počátky kladou autoři do USA poloviny 50. let, kdy tam počet bílých límečků a zaměstnanců služeb poprvé převýšil počet dělníků. Je neoddelitelně spjata se vznikem tzv. high-tech (vysoce rozvinutých technologií) a nezadržitelně již zasáhla všechny nejvyspělejší průmyslové země. Ve střetu mezi třetí vlnou a dosud dominujícími zakonzervovanými ekonomikami a institucemi druhé vlny spatřují Tofflerovi jádro značné části současných politických a sociálních konfliktů.

Takto pojatý koncept vývoje civilizace působí jednoduše pouze při povrchním pohledu. Sami autoři k němu přistupují z pozic kulturní antropologie a jsou si dobře vědomi složitosti proměn civilizačních procesů, které neprobíhají v přesně vymezeném, lineárním čase. Různé politickosociální trendy ve skutečnosti působí nejenom navzájem proti sobě, ale také často dlouhodobě paralelně koexistují. V tomto modelu není kladen důraz na techniku samu jakožto příčinu jevů, nýbrž na důsledky jejího působení. Základní otázka zní: Kterým skupinám lidí poskytují ve skutečnosti nové objevy a poznatky výhody a koho naopak poškozují? Při zkoumání třetí vlny také již nevystačíme se sledováním izolovaných jevů pomocí specializovaných vědních oborů druhé vlny. Propojování zdánlivě oddělených jevů do systémových vazeb je zde nevyhnutelné. Autoři v této souvislosti hovoří dokonce o globální revoluci, ne nepodobné jakémusi kvantovému skoku vpřed. Tato revoluce probíhá ovšem nejprve v lidských hlavách. Bez otevřeného kritického myšlení je jakákoli pozitivní systémová změna těžko možná. Chceme-li vidět jisté předobrazy budoucnosti, můžeme zahlédnout již dnes. To, co vidíme, záleží totiž především na tom, jakým způsobem se na jevy a události díváme. V tomto ohledu nám může být kniha Nová civilizace platným pomocníkem.

Josef Janda